

העולה מהסוגיא

פרשת במדבר ה'תשפ"ה

מסכת שבועות ◇ דף כד. - כט: ◇ גליון 133

דף כד

א. אדם שנשבע שלא יאכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים:

- הקדמה - יש לדון באדם שנשבע שלא יאכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים לדעת רבנן שחיוב מלקות של אכילת נבילות וטריפות שקצים ורמשים נאמר בכזית האם השבועה חלה וכדלהלן.
- באופן שנשבע רק על אכילת נבילות וטריפות שקצים ורמשים ולא נשבע על אכילת דברים המותרים:
 - באופן שנשבע בסתמא - השבועה לא חלה כיון שהשבועה לא הוסיפה איסור שהאיסור של אכילת נבילות וטריפות שקצים ורמשים והאיסור של השבועה הוא בכזית.
 - באופן שנשבע על כל שהוא:
 - לריש לקיש שסובר ש'חצי שיעור אסור מדרבנן' - השבועה חלה כיון שהשבועה הוסיפה איסור שלפני השבועה היה אסור באכילת כזית ולאחר השבועה אסור באכילת כל שהוא^א.
 - לרבי יוחנן שסובר ש'חצי שיעור אסור מדאורייתא':
 - לתירוץ הראשון בתוס' - השבועה חלה כיון שהשבועה הוסיפה איסור שלפני השבועה היה אסור באכילת כזית והאיסור של אכילת חצי שיעור הוא 'איסורא בעלמא' ולאחר השבועה אסור באכילת כל שהוא^ב.
 - לתירוץ השני בתוס' - השבועה לא חלה כיון שהשבועה לא הוסיפה איסור שלפני השבועה היה אסור לאכול כל שהוא כיון שחצי שיעור אסור מהתורה ולאחר השבועה אסור באכילת כל שהוא.
- באופן שאמר 'שבועה שלא אוכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים' ודברים המותרים:
 - לריש לקיש - הדין כמו באופן שלא נשבע על אכילת דברים המותרים.
 - לרב ושמואל ורבי יוחנן:
 - לת"ק - השבועה חלה^ג.
 - לרבי שמעון - השבועה לא חלה^ד.

ב. אדם שנשבע שלא יאכל תאנים וחזר ונשבע שבועה כוללת (לרבא):

- לפי הצד ש'איסור חל על איסור' באיסור כולל:
 - באופן שנשבע שלא יאכל תאנים וענבים:
 - לרש"י - חייב מלקות ואינו חייב קרבן משום שהשבועה אינה בלאו והן.

הערות

- א בדברי הגמ' מבאר שבאופן זה יש חיוב מלקות וקרבן שהשבועה שייכת ב'לאו הן' כיון שהנשבע שיאכל פחות מכזית נבילות וטריפות שקצים ורמשים השבועה חלה שהרי חצי שיעור מותר מדאורייתא.
- ב תוס' מבארים שלפי התירוץ הראשון שהשבועה חלה חייב מלקות ואינו חייב קרבן משום ששבועה זו אינה ב'לאו והן' שהרי אינו יכול להשבע שיאכל חצי שיעור.
- ג רש"י מבאר שלמרות שהשבועה חלה וחייב מלקות מ"מ אינו חייב קרבן משום שהשבועה אינה ב'לאו הן' כיון שהנשבע שיאכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים ודברים המותרים לא חלה השבועה. אמנם תוס' סוברים שחייב קרבן משום שהשבועה ישנה ב'לאו והן' כיון שהנשבע שלא יאכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים ודברים המותרים כוונתו לכלול בשבועה שלא יאכל נבילה מסרחת שאין בה איסור של אכילת נבילה וקוראים לה 'נבילה', ובאופן שנשבע שיאכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים ודברים המותרים יכול לאכול נבילה מסרחת.
- ד תוס' מוסיפים שלמרות באופן שהאדם נשבע שלא יאכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים ודברים המותרים כיון שהזכיר דברים מותרים נוקטים שכוונתו לכלול בשבועה שלא יאכל 'נבילה המסרחת', אבל הנשבע שלא יאכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים ולא הזכיר דברים המותרים שאין הכרח זה נוקטים שלא התכוון לכלול 'נבילה המסרחת' בשבועה ולכן השבועה לא חלה אבל אם היינו אומרים שכוונתו לכלול גם 'נבילה המסרחת' השבועה הייתה חלה כיון שכוללת דברים המותרים ודברים האסורים משום שכוללת גם דברים האסורים וגם 'נבילה המסרחת' שהיא דברים המותרים.
- ה הגמ' מבארת שרב ושמואל ורבי יוחנן סוברים שת"ק סובר שאיסור חל על איסור באיסור כולל ולכן השבועה חלה משום שמתוך שהשבועה חלה על הדברים המותרים חלה גם על הדברים האסורים, אמנם רבי שמעון סובר שאין איסור חל על איסור באיסור כולל ולכן רבי שמעון סובר שהשבועה לא חלה, אמנם ריש לקיש סובר שהצד שאיסור חל על איסור באיסור כולל נאמר ב'איסור הבא מאליו' אבל 'איסור הבא על ידי עצמו' כמו שבועה לא חל על איסור 'הבא מאליו'.

• חיוב קרבן עולה ויורד בשבועה:

- בשבועה להבא (שלא אוכל או שאוכל) ובסוף עבר על השבועה בשוגג - חייב קרבן עולה ויורד.
- בשבועה לשעבר (אכלתי או לא אכלתי) באופן שנשבע לשקר בשוגג:
 - לרבי ישמעאל - פטור.
 - לרבי עקיבא - חייב קרבן עולה ויורד^ח.

ד. **תנאי חיוב קרבן עולה ויורד בשבועה (לרב ושמואל):**

- שבועה שאינה בלאו והן - אין חיוב קרבן שבועה.
- שבועה לשעבר שלא שייכת להבא - לרב חייב קרבן שבועה לשמואל פטור^ט.

ה. **דיני שבועה על עדות:**

• באופן שחבירו צריך את עדותו:

- באופן שנשבע שאינו יודע עדות:

- באופן שהוא ראוי לעדות ונשבע בבית דין - בין באופן שנשבע בשוגג (כלומר שהעד לא ידע שיש חיוב חטאת) ובין באופן שנשבע במזיד (כלומר שהעד ידע שיש חיוב חטאת) חייב קרבן עולה ויורד מדין 'שבועת העדות'.
- באופן שאינו ראוי לעדות או שנשבע חוץ לבית דין (באופן שנשבע בשוגג):
 - לרב:

◦ לתירוץ הראשון של הגמ' - לרבא פטור, לאביי חייב קרבן עולה ויורד מדין 'שבועת ביטוי'.

◦ לתירוץ השני של הגמ' - לרבא פטור, ואביי רב פפא נחלקו בכך ואחד מהם מחייב קרבן עולה ויורד מדין 'שבועת ביטוי' והשני

פטור.

• לשמואל - פטור^{יא}.

- באופן שנשבע שידע עדות (לרב ושמואל) - נחלקו האמוראים האם חייב מדין שבועת ביטוי או שפטור כיון ששבועה זו אינה 'בלאו והן', ושורש המחלוקת באופן שאדם שאינו ראוי לעדות או שנשבע מחוץ לבית שאינו יודע עדות האם חייב מדין שבועת ביטוי וכפי שהתבאר לעיל בסמוך שלפי הצד שחייב שבועה זו שייכת 'בלאו והן' ולפי הצד שפטור שבועה זו אינה שייכת בלאו והן.

» הערות «

ובאופן זה התירוץ הראשון הנזירות חלה כיון שלא הזכיר הנזירות שמבטל את המצוה ולפי התירוץ השני הנזירות חלה כיון שנזר לא לעשות מעשה מצוה כלומר לא לשנות יין של מצוה.

באופן שהשבועה לא חלה אינו חייב לקיים את השבועה ובאופן שעבר על השבועה אינו לוקה, אבל לוקה על עצם השבועה משום שבועת שוא כמו כל שבועה שלא חלה עליו וכפי שיבואר להלן [עמוד 8].

ח הגמ' מבארת שהמקור שאדם שנשבע חייב קרבן עולה ויורד דכתיב 'או נפש כי תשבע לבטא בשפתים להרע או להיטיב לכל אשר יבטא האדם בשבעה ונעלם ממנו', ורבי ישמעאל סובר שדורשים את הפסוק בצורת 'כלל ופרט וכלל' ולכן החיוב קרבן נאמר בדבר שהוא 'כעין הפרט' בשבועה להבא (אוכל או לא אוכל) ולא בשבועה לשעבר (אכלתי או לא אכלתי), אמנם רבי עקיבא סובר שדורשים את הפסוק בצורת 'ריבוי מיעוט וריבוי' ולכן דורשים שהחיוב קרבן נאמר בין בשבועה להבא ובין בשבועה לשעבר, וחיוב קרבן לא נאמר באופן שנשבע לבטל את המצוה (ותוס') מוסיפים שלומדים שחיוב קרבן לא נאמר באופן שהשבועה אינה ב'לאו והן' וכן לפי שמואל שהחיוב קרבן לא נאמר באופן שהשבועה לא שייכת להבא.

הגמ' דנה מדוע רבי ישמעאל סובר שעדיף לרבות מה'כלל ופרט וכלל' שבועה להבא שאינה להרע או להיטיב ולא לרבות מהכלל שבועה לשעבר שהיא להרע או להיטיב והגמ' בתירוץ הראשון מבארת שעדיף לרבות שבועה להבא כיון שהיא יותר דומה לשבועה של 'להרע או להיטיב' שלאחר השבועה יש לאדם אפשרות לקיים את השבועה ולא לרבות שבועה לשעבר שלאחר שהאדם נשבע לשקר אין בידו קיים את השבועה, והגמ' בתירוץ השני מבארת שדורשים 'או נפש כי תשבע לבטא בשפתים' שבועה להבא שהשבועה קודמת למעשה ולא שבועה לשעבר שהמעשה קודם לשבועה.

ט הגמ' מבארת שרב ושמואל נחלקו אליבא דרבי עקיבא שסובר שיש חיוב קרבן שבועה בשבועה לשעבר, ששמואל סובר שדברי רבי עקיבא נאמרו רק בשבועה לשעבר ששייכת בלהבא (כגון אכלתי או לא אכלתי) אבל בשבועה לשעבר שלא שייכת להבא (כגון זרק פלוני צורו לים) אינו חייב קרבן שבועה ורב סובר שדברי רבי עקיבא נאמרו בכל אופן.

הגמ' מביאה שנחלקו התנאים בדין שבועה שאינה בלאו והן לרבי יהודה בן בתירא חייב קרבן שבועה ולרבנן פטור (וכפי שיבא להלן עמוד 5), והגמ' מבארת שרב ושמואל סוברים כדעת רבנן ששבועה שאינה בלאו והן אין חיוב קרבן שבועה ושמואל סובר שרבנן סוברים שאין חיוב קרבן שבועה בשבועה לשעבר שלא שייכת להבא אמנם רב סובר שדברי רבנן נאמרו רק בשבועה של 'לאו והן' שהוזכרו במפורש בפסוק 'להרע או להיטיב' ולא בשבועה לשעבר שלא הוזכרה בפסוק במפורש אלא נלמדת מדרשה ולא הוקשה לשבועה להבא.

י הגמ' מבארת שהמקור שהחיוב קרבן עולה ויורד בשבועת העדות נאמר בין באופן שהעד ידע שיש חיוב חטאת בשבועת העדות, ובין באופן שהעד לא ידע שיש חיוב חטאת בשבועת העדות משום שבשבועת העדות לא כתוב 'ונעלם'.

יא הגמ' מבארת ששמואל סובר שאין חיוב שבועת ביטוי בשבועה לשעבר באופן שהשבועה לא שייכת להבא ולפ"ז באופן שנשבע שאינו יודע עדות אינו חייב מדין שבועת ביטוי כיון ששבועה זו אינה שייכת בלהבא שלא ידע עדות, אמנם נחלקו האמוראים בדעת רב סובר שיש חיוב שבועת ביטוי בשבועה לשעבר באופן שהשבועה לא שייכת להבא, והטעם של רבא שאינו חייב מדין שבועת ביטוי, משום ששבועת העדות נחשבת 'כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל לידון בדבר חדש אי אתה יכול להחזירו לכללו עד שיחזירנו הכותב לכללו בפירושו'.

הגמ' מבארת שלפי הצד שבשבועת העדות יש חיוב מדין שבועת ביטוי אדם שראוי לעדות שנשבע בבית דין שאינו יודע עדות חייב קרבן עולה ויורד אחד מדין 'שבועת העדות' ולא חייב קרבן עולה ויורד נוסף מדין 'שבועת ביטוי' דכתיב 'והיה כי יאשם לאחת מאלה'.

- באופן שחבירו לא צריך את עדותו - בין באופן שנשבע שאינו יודע עדות ובין באופן שנשבע שיודע עדות חייב לרב חייב קרבן עולה ויורד מדין 'שבועת ביטוי' ולשמואל פטור כיון ששבועה זו לא שייכת בלהבא.

ו. דיני חיוב חטאת בחילול שבת:

- באופן שחילל שבת בשוגג - חייב.
- באופן שחילל שבת במזיד:
 - לרבנן:

- לריש לקיש - באופן שלא ידע שיש חיוב לאו וקרת וקרנן חייב חטאת ובשאר האופנים פטור.
- לרבי יוחנן - אפילו באופן שידע שיש לאו ולא ידע שיש קרת וקרנן חייב.
- למונבז - אפילו באופן שידע שיש לאו וקרת ולא ידע שיש חיוב קרבן חייב.

ז. חיוב קרבן עולה ויורד בשבועת ביטוי:

- באופן שעבר על השבועה באונס (כגון אדם שהיה בטוח שהיה כך ונשבע ובסוף התברר שטעה) - פטור דכתיב 'להרע או להיטיב לכל אשר יבטא האדם בשבעה' ודורשים פרט לאונס².
- באופן שעבר על השבועה בשוגג (אופנים אלו שייכים רק בשבועה להבא):
 - לרב יוסף:
 - באופן שהיה סבור שנשבע שלא יאכל פת חיטים ובאמת נשבע שלא יאכל פת שעורים - חייב, משום שנעלם ממנו השבועה.
 - באופן שנשבע שלא יאכל פת חיטים והיה סבור שהפת שאוחז היא שעורים ובאמת הייתה פת חיטים - פטור משום שנחשב שנעלם ממנו החפץ.
 - באופן שהיה סבור שנשבע שיאכל פת חיטים ובאמת נשבע שלא יאכל פת חיטים, וכן היה סבור שהפת בידו היא פת שעורים ובאמת היא פת חיטים - נחלקו האמוראים האם חייב או פטור³.
 - לרב אלעזר - חייב משום שבכל אופן נחשב להעלם שבועה כיון שעבר על השבועה מחמת שהיה סבור שלא נשבע על כך.
- באופן שעבר על השבועה במזיד:
 - באופן שידע שיש לאו וקרנן - פטור דכתיב 'ונעלם ממנו'.
 - באופן שידע שיש לאו ולא ידע שיש קרבן:
 - לסוגיא בשבועות - חייב⁴.
 - לאב"י [שבת סט א] - לרבנן פטור, למונבז חייב⁵.

ח. דין נשבע על כר ומצטער עליו ואכלו - אינו חייב קרבן⁶.

הערות

יב תוס' מבארים שבשבועת אונס באופן שלא היה צריך לחשוש שיבוא לידי שבועה אין עונש כגון רב כהנא ורב אסי שכל אחד נשבע שכך רב אמר אבל באופן שהיה צריך לחשוש שיבוא לידי שבועה יש על כך עונש.

יג הגמ' מביאה שראש שאל את רב נחמן האם חייב באופן זה קרבן עולה ויורד ורב נחמן פשט שחייב כיון שנעלם ממנו השבועה אמנם רבא שאל שיהיה פטור כיון שנעלם ממנו החפץ, ורב אשי לדעת רש"י סובר שבאופן שהזכירו לו את השבועה ומחמת כך פירש מוכח שהעלם היה של שבועה ובאופן שהזכירו לו את החפץ ומחמת כך פירש מוכח שהעלם היה של החפץ, ורב אשי לדעת התוס' בפירוש הראשון סובר שבאופן שהאדם שכח יותר את השבועה (כגון שאם היו מזכירים לו את השבועה היה נזכר בחפץ ואם היו מזכירים את החפץ לא היה נזכר בשבועה) נחשב העלם שבועה ובאופן שהאדם שכח יותר את החפץ (כגון שאם היו מזכירים לו את החפץ היה נזכר בשבועה ואם היו מזכירים לו את השבועה לא היה נזכר בחפץ) נחשב העלם חפץ ובאופן שהאדם שכח את שניהם בשווה ספק האם חייב, ורב אשי לדעת התוס' בפירוש השני סובר שבאופן שהזכירו לו את החפץ ואח"כ הזכירו לו את השבועה נחשב העלם שבועה כיון שעל ידי הזכרת השבועה נודע שעבר עבירה ובאופן שהזכירו לו את השבועה ואח"כ הזכירו לו את החפץ נחשב העלם חפץ כיון שעל ידי הזכרת החפץ נודע שעבר עבירה, ורבינא סובר שבכל אופן פטור.

יד הגמ' בסוגיא מבארת שהחיוב קרבן בשבועה הוא חידוש שבכל התורה לא מצאנו חיוב קרבן בדבר שאין בו קרת, ולכן לענין חיוב שבועה רבנן מודים למונבז שיש חיוב קרבן אפילו באופן שידע שיש לאו ולא ידע שיש חיוב קרבן.

טו הגמ' בשבת מבארת שלענין שבועה לא נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש כיון שלענין שבועה אין חיוב קרת ולכן רק באופן שלא ידע שיש לאו נחשב שגגה.

רש"י מוסיף שלפי רבנן שסוברים שבאופן שידע שיש לאו ולא ידע שיש חיוב קרבן אינו חייב קרבן אין אפשרות שיהיה חיוב קרבן בשבועה לשעבר משום שבאופן שהאדם ידע שמשקר בשבועתו נחשב מזיד ובאופן שהאדם לא ידע שמשקר בשבועתו נחשב אונס, אמנם תוס' מקשים על רש"י שרבי עקיבא חולק על מונבז ורבי עקיבא סובר שיש חיוב קרבן בשבועה לשעבר, ולכן תוס' מבארים שלפי רבי עקיבא יש אפשרות לחייב קרבן בשבועה לשעבר באופן שהאדם ידע שיש בכך איסור עשה ולא ידע שיש בכך איסור לאו.

טז רש"י מבאר שהכוונה שאדם נשבע שלא יאכל כר ואכלו בשוגג אלא שהאדם אומר שכיון שהיה מצטער מחמת הרעב היה אוכל את הכר גם אם היה זוכר את השבועה אינו חייב קרבן עולה ויורד משום ש'אינו שב מידעיתו' (כלומר שחייב קרבן נאמר באופן שהאדם עבר על העבירה מחמת השגגה ולא היה עובר את העבירה לולי השגגה), אמנם תוס' מבארים שהכוונה שאדם נשבע שלא יאכל כר ואדם זה רוצה לעבור על השבועה בשוגג ולכן מצטער מתי ישכח שנשבע ויאכל את הכר בשוגג ולאחר מכן שכח ואכל את הכר אינו חייב קרבן משום ש'אינו שב מידעיתו'.

ט. דיני דיבור בשבועה:

- באופן שנשבע במחשבה - השבועה לא חלה דכתיב 'לבטא בשפתים' י'.
- באופן שהתכוון לומר 'שבועה שלא אוכל פת חטיין' ואמר 'שבועה שלא אוכל פת שעורין' - השבועה לא חלה.
- באופן שהתכוון לומר 'שבועה שלא אוכל פת חטיין' ואמר 'שבועה שלא אוכל פת' או באופן שאמר 'שבועה שלא אוכל פת' והתכוון בלבו שהשבועה תחול רק על פת חטיין:
 - לתירוץ הראשון בתוס':
 - בתלמיד חכם - אסור לאכול פת חטיין.
 - בעם הארץ - אסור לאכול הכל.
 - לתירוץ השני בתוס' - אסור לאכול פת חטיין' ח'.

דף כז - כח

י. **חייב קרבן שבועה בשבועה שאינה ב'לאו והן'** - לת"ק פטור לרבי יהודה בן בתירא חייב ט'.

יא. **דיני נדר שבועה לקיים את המצוה:**

- שבועה לקיים את המצוה:
 - לת"ק - השבועה לא חלה.
 - לרבי יהודה בן בתירא:
 - באופן שנשבע לאכול מצה - השבועה חלה וחייב קרבן ומלקות².
 - באופן שנשבע שלא לאכול נבילה:
 - לתוס' בסוגיין - השבועה לא חלה.
 - לתוס' [ג ב] - השבועה חלה וחייב קרבן ומלקות³.

הערות

יז רש"י מוסיף שלמרות ששבועה לא חלה במחשבה מ"מ הקדש חל במחשבה דכתיב בתרומות מלאכת המשכן 'כל נדיב לב הביאו' וכתוב בדברי הימים 'וכל נדיב לב עולות' ולא לומדים שבועה מהקדש משום ש'שני כתובים הבאים כאחד אין מלמדים' או משום שלא לומדים חולין מקדשים, אמנם תוס' מבארים שהקדש חל במחשבה דכתיב 'כל נדיב לב הביאו' ותרומה חלה במחשבה דכתיב 'ונחשב לכם תרומתכם' ולא לומדים שבועה מהקדש ותרומה משום ש'שני כתובים הבאים כאחד אין מלמדים' או משום שלא לומדים חולין מקדשים.

יח הגמ' מבארת שבאופן שהתכוון לומר 'שבועה שלא אוכל פת חטיין' ואמר 'שבועה שלא אוכל פת' אסור לאכול פת חטיין דכתיב 'לכל אשר יבטא האדם בשבועה' ותוס' מבארים שלומדים מכך שהולכים אחר ה'דברים שבלב' באופן שהם לא סותרים את ה'דברים שבפה', ולכן גם באופן שאמר 'שבועה שלא אוכל פת' והתכוון בלבו שהשבועה תחול רק על פת חטיין השבועה חלה רק על פת חטיין.

תוס' מקשים שבדברי הגמ' בנדרים מבואר שבאופן שאין אונס לא הולכים אחר ה'דברים שבלב' למרות שהם לא סותרים את ה'דברים שבפה' ותוס' בתירוץ הראשון מבארים שדברי הגמ' בנדרים נאמרו בעם הארץ ודברי הגמ' בסוגיין נאמרו בתלמיד חכם ותוס' בתירוץ השני מבארים שדברי הגמ' בסוגיין נאמרו רק באופן זה ש'סתם' פת הכוונה פת חטיין.

יט הגמ' מבארת שנחלקו ת"ק ורבי יהודה בן בתירא בדין שבועה שאינה ב'לאו והן' לרבנן אינו חייב קרבן עולה ויורד ולרבי יהודה בן בתירא חייב קרבן עולה ויורד, והגמ' מבארת שהמקור של רבנן דכתיב 'להרע או להיטיב' ודורשים שחייב קרבן שבועה נאמר רק בשבועה ששייך בה 'לאו והן' כלומר שיכול להשבע שיעשה ויכול להשבע שלא יעשה, אמנם רבי יהודה בן בתירא סובר שכמו שדורשים מהמילה 'או' שאדם שנשבע להיטיב לאחרים חייב קרבן עולה ויורד, למרות ששבועה זו לא שייך בה 'לאו והן' שבאופן שנשבע שירע לאחרים השבועה לא חלה משום שהשבועה מבטלת את המצוה כך כל שבועה שלא שייך בה 'לאו והן' חייב קרבן עולה ויורד, ורבנן סוברים שבאופן שנשבע להיטיב לאחרים חייב קרבן עולה ויורד כיון שיכול להשבע שלא ייטיב לאחרים אבל שבועה שלא שייך בה 'לאו והן' לא חייב קרבן שבועה.

כ הגמ' מביאה שנחלקו רבי יונתן ורבי יאשיה בביאור הפסוק 'איש אשר יקלל את אביו ואת אמו' שרבי יאשיה סובר שמשמעות הפסוק היא קילל את אביו וגם את אמו, ולכן התורה כתבה 'אביו ואמו קלל דמיו בו' לרבות אופן שקילל את אביו לחוד ואופן שקילל את אמו לחוד, אמנם רבי יונתן סובר שלא צריך לכך ריבוי משום שמשמעות הפסוק 'איש אשר יקלל את אביו ואת אמו' שקילל את אביו לחוד ואופן שקילל את אמו לחוד ויש נפק'מ במחלוקת זו גם בביאור הפסוק 'להרע או להיטיב' ובביאור המקור של ת"ק ששבועה לקיים את המצוה השבועה לא חלה וכדלהלן.

הגמ' דנה בביאור הפסוק 'להרע או להיטיב' האם מדובר רק בדבר הרשות (כגון שנשבע שיאכל או שלא יאכל) או שמדובר גם בדבר מצוה (כגון שנשבע לבטל את המצוה או לקיים את המצוה), והגמ' מבארת שלדעת רבי יונתן גם אם היה כתוב 'להרע ולהיטיב' היה משמע אופן שנשבע להרע לחוד ואופן שנשבע להיטיב והמילה 'או' מיותרת ודורשים לרבות הנשבע להיטיב לאחרים שהשבועה חלה, ומוכח מדרשה זו שהכוונה 'להרע' הוא בדבר הרשות והכוונה 'להיטיב' הוא בדבר הרשות (כיון שאם 'להרע' ולהיטיב' מדובר בדבר הרשות היה הו"א שהנשבע להיטיב לאחרים לא חייב קרבן שבועה כיון ששבועה זו לא שייך בה 'הרעה והטבה' שבאופן שנשבע להרע לאחרים השבועה לא חלה משום שנשבע שבועה לבטל את המצוה, אבל אם 'להרע' ולהיטיב' מדובר גם בדבר מצוה פשוט שנשבע להיטיב לאחרים חייב קרבן שבועה) אבל שבועה לקיים את המצוה ולבטל את המצוה השבועה לא חלה, אמנם לדעת רבי יאשיה אם היה כתוב 'להרע ולהיטיב' היה משמע שנשבע להרע ולהיטיב ולכן המילה 'או' אינה מיותרת, ורבי יאשיה צריך לסבור כרבי עקיבא שדורש את הפסוק בצורה של 'ריבוי מיעוט וריבוי' וממעיטים ששבועה לבטל את המצוה לא חלה ורש"י מוסיף ששבועה לקיים את המצוה לא שייך בה 'לאו והן'.

הגמ' מוסיפה שלמרות שת"ק סובר שהפסוק 'להרע או להיטיב' מדובר בדבר הרשות אבל שבועה לקיים את המצוה ולבטל את המצוה השבועה לא חלה מ"מ רבי יהודה בן בתירא סובר שלומדים קל וחומר שאם שבועה חלה על דבר הרשות כ"ש ששבועה תחול לקיים את המצוה, ורבנן סוברים שאפשר לפרוך את הקל וחומר שבועה על דבר הרשות שייך בה 'לאו והן' אבל שבועה לקיים את המצוה לא שייך בה 'לאו והן' כיון שבאופן שנשבע לבטל את המצוה השבועה לא חלה.

כא תוס' בסוגיין מבארים שלמרות שרבי יהודה בן בתירא סובר שאדם שנשבע לאכול מצה השבועה חלה מ"מ רבי יהודה בן בתירא מודה שאדם שנשבע שלא יאכל נבילה השבועה

- נדר לקיים את המצוה (כגון הנודר לא לאכול ביום הכיפורים או בצום גדליה):
 - לרש"י [כ ב] ולתוס' [שם] בתירוצו הראשון - הנדר חל.
 - לתוס' [שם] בתירוצו השני:
 - לת"ק:
- באופן שנדר לא לאכול ביום הכיפורים - הנדר לא חל.
- באופן שנדר לא לאכול בצום גדליה - הנדר חל.
- לרבי יהודה בן בתירא - הנדר חל.

יב. דיני שבועה:

- חיוב מלקות וקרבן:
 - שבועת ביטוי (כגון אדם שנשבע שלא יאכל ובסוף אכל) - במזיד חייב מלקות בשוגג חייב קרבן עולה ויורד.
 - שבועת שוא - במזיד חייב מלקות בשוגג פטור.
- לשונות שבועה:
 - באופן שהיה לפניו כז' ואמר 'שבועה שלא אוכל כז' (לרבנן) - אסור לאכול כזית מהכז'.
 - באופן שהיה לפניו כז' ואמר 'שבועה שלא אוכלנה' - אסור לאכול את כל הכז'.
- דיני שבועה על שבועה:
 - בשבועת ביטוי:
 - באופן שהיה לפניו כז' ואמר 'שבועה שלא אוכל כז' ואח"כ אמר 'שבועה שלא אוכלנה' - השבועה השניה לא חלה משום שלא הוסיפה על השבועה הראשונה, אמנם באופן שחכם התיר את השבועה הראשונה השבועה השניה חלה.
 - באופן שהיה לפניו כז' ואמר 'שבועה שלא אוכלנה' ואח"כ אמר 'שבועה שלא אוכל כז' - השבועה השניה חלה משום שהשבועה הראשונה אסרה את אכילת כל הכז' והשבועה השניה הוסיפה איסור של אכילת כזית מהכז'.
 - באופן שהיה לפניו עשר תאנים ונשבע שלא יאכל תשע תאנים מתוכם ולאחר מכן נשבע שלא יאכל עשר תאנים - השבועה השניה לא חלה משום שלא הוסיפה על השבועה הראשונה, אמנם באופן שחכם התיר את השבועה הראשונה השבועה השניה חלה.
 - באופן שהיה לפניו עשר תאנים ונשבע שלא יאכל תשע מסויימים מתוכם ולאחר מכן חזר ונשבע שלא יאכל עשר תאנים - השבועה השניה חלה משום שהוסיפה איסור על התאנה העשירית ומיגו שהיא חלה על העשירית היא חלה גם על התשע תאנים הראשונות.
 - באופן שנשבע שלא יאכל עשר תאנים וחזר ונשבע שלא יאכל תשע תאנים - השבועה השניה חלה משום שהשבועה השניה הוסיפה על השבועה הראשונה.

הערות

לא חלה משום שאין איסור חל על איסור, אמנם התוס' [כ ב] נוקטים שכמו שרבי יהודה בן בתירא סובר שאדם שנשבע לאכול מצה השבועה חלה כך רבי יהודה בן בתירא סובר שאדם שנשבע שלא לאכול נבילה השבועה חלה, ובדברי רש"י [ד א] משמע שרבי יהודה בן סובר שאדם שנשבע שלא לאכול נבילה השבועה חלה (וכן הוכיח הגרעק"א בגליון הש"ס [כ ב]).

תוס' מביאים שנחלקו התנאים בב"ק [צא ב] האם אדם רשאי לחבול בעצמו ובדברי התוס' משמע שלמ"ד 'אין אדם רשאי לחבול בעצמו' נחשב שבועה לבטל את המצוה אבל למ"ד 'אדם רשאי לחבול בעצמו' השבועה חלה.

כב רש"י ותוס' בתירוצו הראשון מבארים שכמו שהתבאר לעיל [כה א] ששבועה לבטל את המצוה לא חלה ונדר לבטל את המצוה חל, כך גם לדעת ת"ק שסובר ששבועה לקיים את המצוה השבועה לא חלה מ"מ נדר לקיים את המצוה הנדר חל, אמנם תוס' [כ ב] סוברים שלענין זה אין חילוק בין נדר לשבועה, ותוס' [שם] לשיטתם שנחלקו ת"ק ורבי יהודה בן בתירא בשבועה לקיים את המצוה באופן שנשבע שלא לאכול נבילה האם השבועה חלה וכן נחלקו ת"ק ורבי יהודה בן בתירא בנדר לקיים את המצוה באופן שנדר לא לאכול ביום הכיפורים לרבי יהודה בן בתירא הנדר חל ולת"ק באופן שנדר לא לאכול ביום הכיפורים הנדר לא חל כיון שאין איסור חל על איסור, אבל באופן שנדר לא לאכול בצום גדליה הנדר חל כיון שאסור דאורייתא חל על איסור דרבנן.

כג התבאר לעיל שלכו"ע חיוב קרבן עולה ויורד בשבועת ביטוי נאמר בשבועה להבא (כגון שלא אוכל או שאוכל) ונחלקו התנאים האם יש חיוב קרבן בשבועה לשעבר (כגון אכלתי או לא אכלתי) באופן שנשבע לשקר בשוגג לרבי ישמעאל פטור ולרבי עקיבא חייב, וכן התבאר שלכו"ע אדם שנשבע שלא יאכל ובסוף אכל חייב מלקות, אמנם באופן שנשבע שיאכל ולא אכל חייב מלקות רק לפי הצד שלא שאין בו מעשה לוקים עליו והתראת ספק שמה התראה, ובשבועה לשעבר (כגון אכלתי או לא אכלתי) לכו"ע חייב מלקות.

כד ראה להלן [הערה כו] שבאופן שעבר ואכל כזית אחד אסור לחזור ולאכול כזית נוסף כיון שכל כזית וכזית בכז' אסורים עליו באיסור שבועה.

כה הגמ' מוסיפה שבאופן שאכל תשע תאנים בשוגג של השבועה אחרונה והפריש קרבן ולאחר מכן חזר ואכל את התאנה העשירית בשוגג של השבועה הראשונה אינו חייב קרבן על התאנה העשירית משום שנחשב 'חצי שיעור'.

רש"י מוסיף שהגמ' מדמה דין זה לאדם שנשבע שלא יאכל תאנים וענבים וחזר ונשבע שלא יאכל תאנים שהשבועה השניה חלה משום שהיא אוסרת לאכול תאנים לבדם, ובאופן שאכל תאנים והפריש קרבן ולאחר מכן חזר ואכל ענבים שאינו חייב קרבן על הענבים כיון שנחשבים 'חצי שיעור', אמנם תוס' מבארים שהגמ' מדמה דין זה לאדם שנשבע שלא יאכל תאנים וחזר ונשבע שלא יאכל תאנים וענבים שהשבועה השניה חלה משום שהוסיפה איסור על הענבים ובאופן שאכל תאנים בשוגג והפריש קרבן ולאחר מכן חזר ואכל ענבים בשוגג אינו חייב קרבן על הענבים משום שנחשבים 'חצי שיעור'.

- בשבועות שוא (כגון שנשבע שלא אכל וחזר ונשבע שלא אכל) - חייב פעמיים קרבן עולה ויורד.
- דיני שאלה על שבועה באופן שנשבע שלא יאכל ככר ואכלו:
 - לרבא - באופן שנשאר בככר כזית יכול להשאל ובאופן שלא נשאר בככר כזית לא יכול להשאל^{כז}.
 - לאמימר - אפילו באופן שאכל את כל הככר יכול להשאל כיון שהאדם מחויב מלקות או קרבן, אבל לאחר שקיבל את המלקות והביא את הקרבן אינו יכול להשאל^{כח}.
- יג. דיני נזירות באופן שקיבל נזירות וחזר וקיבל נזירות:
 - באופן שקיים את הנזירות הראשונה ולאחר מכן נשאל על הנזירות הראשונה - הימים של הנזירות הראשונה עולים לו בשביל הנזירות השניה.
 - הזמן שיכול להשאל על הנזירות הראשונה - יכול להשאל על הנזירות אפילו אחרי שגמר את הנזירות והביא את הקרבנות וגילח משום שהנזירות הראשונה מעכבת את הנזירות השניה מלחול.
- יד. דיני אדם שנשבע שלא יאכל ככר אחד ('איסור') אם יאכל את הככר השני ('תנאי'):
 - באופן שאכל את שתי הככרות בשוגג - השבועה לא חלה^{כט}.
 - באופן שאכל את הככר הראשון בשוגג ואת הככר השני במזיד:
 - באופן שאכל את ה'תנאי' בשוגג ואת ה'איסור' במזיד - השבועה לא חלה.
 - באופן שאכל את ה'איסור' בשוגג ואת ה'תנאי' במזיד - לרש"י ולתוס' בתירוצן השני השבועה לא חלה לתוס' בתירוצן הראשון חייב קרבן^ל.
 - באופן שאכל את הככר הראשון במזיד ואת הככר הראשון בשוגג:
 - באופן שאכל את ה'תנאי' במזיד ואת ה'איסור' בשוגג - חייב קרבן.
 - באופן שאכל את ה'איסור' במזיד ואת ה'תנאי' בשוגג - לרש"י פטור, לתוס' בתירוצן הראשון השבועה לא חלה, לתוס' בתירוצן השני חייב קרבן^{לא}.
 - באופן שאכל את שתי הככרות במזיד:
 - באופן שאכל את ה'תנאי' ואח"כ אכל את ה'איסור' - חייב מלקות.

✻ הערות ✻

- כו הגמ' מקשה על דברי רבא שבאופן שאמר 'שבועה שלא אוכל ככר זז' ואכל כזית למרות שנשאר כזית מהככר לא יכול להשאל כיון שעבר על השבועה, ובאופן שאמר 'שבועה שלא אוכלנה' ואכל כזית למרות שלא נשאר כזית מהככר יכול להשאל כיון שעדיין לא עבר על השבועה והגמ' מתרצת שמדובר באופן שאמר 'שבועה שלא אוכל ככר זז' ולמרות שאכל כזית מהככר ועבר על השבועה יכול להשאל כיון שנשאר כזית מהככר שאסור לו לאוכלו, והגמ' מתרצת תירוצן נוסף שמדובר באופן שאמר 'שבועה שלא אוכלנה' ובאופן שנשאר פחות מכזית לא יכול לשאל כיון שפחות מכזית אינו חשוב
- כז הקהלות יעקב [סימן כא] מביא שנחלקו הראשונים בדעת אמימר באופן שאינו חייב מלקות או קרבן האם יכול להשאל על השבועה לאחר שעבר על השבועה בשביל להנצל מהעונש בידי שמים ע"ש.
- כח רש"י מבאר שבאופן שאכל את הככר של ה'תנאי' בשוגג לא חלה עליו השבועה דכתיב 'לכל אשר יבטא האדם בשבועה' ודורשים פרט לאונס, ותוס' מוסיפים שעיקר דין זה נאמר שבאופן שנשבע בתנאי שעבר והיה סבור שהתנאי לא התקיים ובאמת התנאי התקיים (כגון שבועה שלא אוכל זה אם אכלתי והיה סבור שלא אכל והתברר שאכל) או באופן שנשבע בתנאי להבא ועבר על התנאי בשוגג (כגון 'שבועה שלא אוכל ככר זה אם אוכל ככר זה ואכל את הככר השני בטעות'), אמנם לומדים מדין זה גם לשבועה לשעבר בטעות (כגון שנשבע שאכל כיון שהיה בטוח שאכל והתברר שלא אכל).
- תוס' מוסיפים שלומדים מהדין ששבועות שגגות מותרות שגם נדרי שגגות מותרות בכל האופנים שהתבארו לעיל.
- כט רש"י ותוס' בתירוצן השני סוברים שבאופן שאכל את הככר הראשון בשוגג בין באופן שככר זה הוא התנאי ובין שככר זה האיסור השבועה לא חלה משום שהאכילה הראשונה יוצרת את החיוב של השבועה וגורמת שיהיה לו איסור לאוכל את הככר השני ובאופן שבשעה זו היה שוגג השבועה לא חלה דכתיב 'לכל אשר יבטא האדם בשבועה' ודורשים פרט לאונס, אמנם תוס' בתירוצן הראשון סוברים שהאכילה של הככר של התנאי יוצרת את החיוב של השבועה ולכן באופן שאכל את הככר של התנאי בשוגג השבועה לא חלה ובאופן שאכל את הככר של התנאי במזיד השבועה חלה.
- תוס' בתירוצן הראשון מבארים שהדין שבאופן שאכל את האיסור בשוגג ואת התנאי במזיד חייב קרבן נאמר באופן שבשעת אכילת התנאי לא זכר שאכל את האיסור אבל אם זכר שאכל את האיסור לא חייב קרבן כיון ש'לא שב מידיעתו' שהרי כמו שהיה אוכל את התנאי במזיד כך היה אוכל את האיסור במזיד, אמנם תוס' בתירוצן השני סוברים שגם באופן זה חייב קרבן כיון שאכילת האיסור חמורה לאנשים מאכילת התנאי ולכן אין הכרח מכך שאכל את התנאי במזיד שיאכל גם את האיסור במזיד.
- תוס' מבארים שדברי רש"י שבאופן שאכל את הככר הראשון בשוגג השבועה לא חלה נאמרו באופן שבשעת אכילת הככר הראשון לא זכר את השבועה אבל באופן שזכר את השבועה אלא שלא זכר שנשבע על ככר זה השבועה חלה עליו, ותוס' מוסיפים שבאופן זה אם האדם רוצה לאכול את הככר של התנאי נמצא שאכילת הככר של האיסור היא בשגגה ולכן באופן שלאחר מכן יאכל את הככר של האיסור יתחייב קרבן על אכילת האיסור שאכל הראשון.
- ל ורש"י ותוס' בתירוצן השני סוברים שכיון שאכל את הככר הראשון במזיד השבועה חלה, ותוס' בתירוצן השני סוברים שחייב קרבן כיון שאכילת הככר השני הייתה בשוגג אמנם רש"י סובר שחייב קרבן נאמר רק באופן שהיה שוגג בזמן אכילת האיסור ולא באופן זה שהיה שוגג בזמן אכילת התנאי, אמנם תוס' בתירוצן הראשון סוברים שהשבועה לא חלה כיון שאכילת הככר של ה'תנאי' הייתה בשוגג.
- תוס' בתירוצן השני מוסיפים שבאופן שבזמן שאכל את הראשונה במזיד היה דעתו לאכול את הככר של התנאי פטור מקרבן משום ש'לא שב מידיעתו', וכן באופן שבזמן שאכל את הככר השני היה דעתו לאכול ככר זה למרות שיאכל את הככר של התנאי פטור מקרבן משום ש'לא שב מידיעתו'.
- תוס' מוסיפים שלפי דעת רש"י לא מסתבר לחייבו מלקות למפרע על ידי אכילת התנאי בשוגג אמנם התוס' הרא"ש סובר שבאופן זה חייב מלקות.

◦ באופן שאכל את ה'איסור' ואח"כ אכל את ה'תנאי':

- לפי הצד שהתראת ספק שמה התראה - חייב מלקות.
- לפי הצד שהתראת ספק לא שמה התראה - פטור.

טו. דיני אדם שהיו לפניו שתי ככרות ונשבע שלא יאכל את הראשון אם יאכל את השני ולא יאכל את השני אם יאכל את הראשון:

- באופן שאכל את שתי הככרות בשוגג - השבועה לא חלה.
- באופן שאכל את שתי הככרות במזיד:
 - לפי הצד ש'התראת ספק שמה התראה' - חייב על שתי הככרות.
 - לפי הצד ש'התראת ספק לא שמה התראה' - חייב על הככר הראשון ופטור על הככר השני.
- באופן שבזמן שאכל את שני הככרות זכר ששני הככרות הם 'איסור' ולא זכר ששני הככרות הם 'תנאי':
 - האם חייב על אכילת ה'איסור' במזיד ולאחר מכן על אכילת ה'תנאי' בשוגג - לרש"י פטור, לתוס' בתירוץ הראשון השבועה לא חלה, לתוס' בתירוץ השני חייב קרבן לא.
 - האם חייב על אכילת ה'תנאי' בשוגג ולאחר מכן על אכילת ה'איסור' במזיד - לא כיון שהשבועה לא חלה.
- באופן שבזמן שאכל את שני הככרות זכר ששני הככרות הם 'תנאי' ולא זכר ששני הככרות הם 'איסור':
 - האם חייב על אכילת ה'תנאי' במזיד ולאחר מכן על אכילת ה'איסור' בשוגג - חייב קרבן.
 - האם חייב על אכילת ה'איסור' בשוגג ולאחר מכן על אכילת ה'תנאי' במזיד - לרש"י ולתוס' בתירוץ השני השבועה לא חלה לתוס' בתירוץ הראשון חייב קרבן.

דף כט

טז. דיני שבועת שוא:

- באופן שנשבע על דבר שידוע לשלשה בני אדם (כגון שנשבע על עמוד של אבן שהוא של זהב) - חייב.
 - באופן שנשבע לבטל את המצוה (כגון שלא יעשה סוכה) - חייב משום שהשבועה לא חלה לב.
 - באופן שנשבע על דבר שלא יכול לעמוד בו (כגון שלא ישן שלש ימים) - חייב.
 - באופן שנשבע בלשון גוזמא:
 - באופן שאמר 'שבועה שראיתי גמל פורח באויר' - מדאורייתא מותר להשבע כיון שידוע שדיבר בלשון גוזמא וכוונתו שראה ציפור גדול מאוד בגודל של גמל, ומדרבנן אסור להשבע.
 - באופן שאמר 'יאסרו כל פירות שבעולם בשבועה אם לא ראיתי גמל פורח באויר' - מדאורייתא אינו נאסר בכל הפירות שבעולם כיון שידוע שדיבר בלשון גוזמא וכוונתו שראה ציפור גדול מאוד בגודל של גמל, ומדרבנן נאסר בכל הפירות שבעולם לג.
- יז. דין לשון השבועה - לשון השבועה מתפרש לפי לשון בני אדם ולא לפי כוונתו.

יח. דיני שבועת ביטוי:

- דיני הנשבע - חיוב שבועת ביטוי נאמר בין באדם שכשר לעדות ובין באדם שפסול לעדות, בין בפני בית דין ובין שלא בפני בית דין.
- דיני השבועה:
 - באופן שהאדם נשבע מעצמו - חייב.
 - באופן שאדם אחר השביע אותו:
 - באופן שענה אמן - חייב משום שנחשב שנשבע בעצמו.
 - באופן שלא ענה אמן - פטור.

לע"נ א"מ הר"ר יהודה ב"ר יעקב צבי זצ"ל

ניתן להשיג במייל B0527147396@gmail.com

» הערות «

- לא ראה לעיל [הערה ל] שיש אופנים שתוס' בתירוץ השני סוברים שאינו חייב קרבן כיון שאינו שב מידיעתו.
- לב. הגמ' מבארת שבאופן שנשבע שיאכל ככר זה ולאחר מכן נשבע שלא יאכל ככר זה באופן שהאדם אכל את הככר חייב קרבן עולה ויורד משום שבועת שוא על השבועה שלא יאכל ובאופן שלא אכל את הככר חייב פעמיים קרבן עולה ויורד אחד על השבועה שיאכל והשני על השבועה שלא יאכל.
- לג. תוס' מבארים שהטעם שחכמים החמירו שאסור להשבע בלשון גוזמא ובאופן שנשבע בתנאי בלשון גוזמא השבועה חלה משום שבועה חמורה דכתיב ביה 'לא ינקה ה' אבל בנדר שאינו חמור חכמים לא החמירו.
- בדברי התוס' מבואר שגרסו בדברי הגמ' בנדרים 'נדרי הבאי' מותרים שגגות הבאי אסורים' ודין זה סותר את המבואר בסוגיין ששבועות הבאי מותרים ולכן תוס' נוקטים שמדאורייתא הפירות מותרים ומדרבנן הפירות אסורים.